

О. Ю. Кудріна,

кандидат економічних наук,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Зорієнтованість регіонального розвитку України на підвищення конкурентоспроможності виробничої сфери вимагає продукування нових підходів до державного регулювання промисловості як основної ланки реального сектору економіки. Сучасний стан промислового розвитку регіонів України характеризується певним зростанням доданої вартості та пошквдженням інвестиційних процесів. Однак у промисловості переважають галузі з низьким рівнем технологічної укладності, продукція кінцевого призначення здебільшого є неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках, а значний розрив у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів уповільнює зростання національної економіки в цілому.

Багатоаспектність цієї проблеми зумовлює необхідність розробки державної регуляторної політики промислового розвитку на регіональному рівні з пристосуванням її структури до суспільних потреб. У цьому контексті прогнозування промисловості є основним засобом впливу органів державного управління на підвищення рівня передбачуваності й керованості регіональної економічної системи та вирішення проблем розвитку, що зумовлені і об'єктивними, і суб'єктивними економічними процесами.

Сама проблема державного регулювання розвитку регіонів є комплексною й потребує для свого розв'язання серйозних теоретичних напрацювань, формування правової та інституційної бази, визначення першочергових напрямів її розв'язання, що дасть змогу реалізувати системний принцип ефективного державного впливу на розвиток регіонів. Проблема ж комплексного розвитку регіонів об'єктивно постала з розбудовою незалежної держави. Адже комплексний розвиток економіки України можливий лише при всебічному розвитку її регіонів, як частин території країни, яким властиві певні природно-географічні, соціально-економічні, демографічні, екологічні ознаки. Однак ця проблема повною мірою ще не опрацьована. Насамперед, ще не запроваджений механізм забезпечення комплексного економічного й соціального розвитку регіонів та методи його досягнення для територій з різним складом продуктивних сил і структурою економіки.

Аналіз дослідження та публікацій. Проблемам теорії та методології державного регулювання регіонального розвитку промислового потенціалу присвя-

чені дослідження таких вітчизняних вчених, як О. Амоша, В. Бесєдін, Б. Буркинський, З. Варналій, М. Долішній, С. Дорогунцов, Л. Зайцева, А. Єпіфанов, В. Коломойцев, А. Мельник, І. Михасюк, В. Мікловда, В. Поповкін, Д. Стеченко, М. Чумаченко та зарубіжних учених: А. Гранберг, Е. Гувер, Є. Денісон, У. Ізард, М. Некрасов, Ф. Перру.

Здобутки цих вчених мають велике наукове й практичне значення. Разом з тим, не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, сучасна наука й практика постійно висувують низку нових вимог щодо теоретико-методологічного й методичного забезпечення державного регулювання промисловості. Існує чимало не вирішених питань науково-методичного характеру, що зумовлює необхідність подальшого системного дослідження проблем прогнозування промислового розвитку як наукової бази для вмотивування й вибору інструментарію державного регулювання.

Наявність цих проблем визначає актуальність дослідження, його теоретичне і практичне значення.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних та методологічних засад, розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи державного регулювання промислового потенціалу регіону з урахуванням посилення міжрегіональних економічних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Серед трансформаційних процесів, що домінують у світі, визначальну роль відіграють структурні зміни в реальному секторі економіки, спрямовані на підвищення ефективності його функціонування. І, насамперед, це стосується промислового комплексу. Державне регулювання та координація процесів розвитку промислового комплексу, не зважаючи на економічний та політичний устрій, завжди були та залишаються першопричиною забезпечення розвитку економіки країни в цілому. При цьому зазначене втручання держави в господарський комплекс може призвести і до негативних наслідків. Інтерес викликає дослідження розвитку регіональної промисловості як відображення загальнодержавних тенденцій.

Розвиток сучасної економіки визначається двома головними тенденціями, які перебувають у складній і суперечливій технологічній взаємодії: з одного боку, — це прискорений процес концентрації виробництва з властивими йому організаційними формами,

Рис. 1. Фактори впливу на розвиток промисловості [11]

з іншого, — зростання масштабів диференціації виробництва під впливом численних чинників науково-технічного прогресу. Обидва ці явища не є новими для економіки, оскільки такі тенденції сформувався досить давно. Однак, в останнє десятиліття вони набули низки нових змістових ознак.

Похідним від цих процесів є рушійний фактор змін у сучасній економіці, виявляє себе в різних формах економічної інтеграції. На розвиток останньої, окрім ринкових факторів, вплинув науково-технічний прогрес, який відкрив можливості для широкого застосування інновацій, що, в свою чергу, вимагають значних ресурсів і кооперованого виробництва складних видів продукції.

Багато промислових підприємств, які цілеспрямовано намагаються уникнути негативних наслідків, розглядають економічну інтеграцію як найбільш ефективний спосіб підвищення конкурентоспроможності. Налагодження економічних зв'язків, зміцнення інститутів локальної кооперації поліпшує перспективи розвитку промислового виробництва.

Під розвитком промислового виробництва слід розуміти: структурні зміни у виробництві, формування оптимальних ресурсних пропорцій, якісне вдосконалення складових виробничого прогресу, промислового потенціалу. Процеси розвитку підприємств зумовлюються переважно тим, чого передусім вимагає конкуренція, і через діяльність економічних суб'єктів призводить до пошуку нових форм організації виробницт-

ва. Процеси розвитку промислових підприємств повинні спрямовуватися на забезпечення стійкого і збалансованого зростання економіки за умови відновлення функціонально повноцінного розширеного відтворення, котре передбачає не лише збільшення випуску товарів і послуг, а й здатність промислових структур продукувати власні внутрішні інноваційні інвестиції. Відтворення та його потенціал визначають здатність промислового виробництва генерувати нагромадження, які перетворюються в інноваційні капіталовкладення, що в кінцевому підсумку втілюються в продукцію інвестиційного попиту, збільшення сучасних робочих місць, наукомістких технологій. Здатність промислового виробництва продукувати власні інвестиції передбачає ще одну важливу системну умову, а саме: захист основного промислового капіталу й нових капіталовкладень від інфляції.

Усе це передбачає організацію промислового виробництва з урахуванням зростання впливу галузевих і регіональних тенденцій. Суттєві зміни, зокрема, функціонування нових різновидів розподілу праці, диктують необхідність ефективного підходу до взаємодії галузевих і територіальних відносин у процесі розвитку промислового виробництва.

Фактори впливу на розвиток промисловості продемонстровано на рис.1.

Виокремлення цих факторів зумовлено необхідністю врахування таких аспектів, як особливості галузевих і територіальних принципів їх взаємодії та можли-

востей їх поєднання, щільності й широти зв'язків між виробничими структурами в межах регіону, наявності місцевої сировини, матеріалів і напівфабрикатів, гнучкості виробництва за умов зміни ринкової кон'юнктури та інноваційного розвитку виробництва.

Регіональний аналіз передбачає його оцінку як комплексного фактору, який впливає на темпи регіонального економічного зростання та на ефективність використання регіональних ресурсів, необхідних для цього зростання. Виробничий аспект науково-технічного прогресу також є своєрідним параметром ефективності економіки регіону. Економічна ефективність регіону буде тим вищою, чим більшою є суспільна корисність продукції, яка виготовляється в цьому регіоні. Очевидно також, що суспільна корисність цієї продукції буде тим вищою, чим більшою мірою характеристики цієї продукції відповідатимуть досягненням науково-технічного прогресу [1].

Державне регулювання регіонального розвитку є головним засобом реалізації регіональної політики. Воно, як і інші державні регулюючі механізми, знаходяться на етапі становлення. Проте наслідки державного регулювання регіонального розвитку вельми довготривалі й виявляють себе в досить широкій сфері інтересів суспільства, і тому, використання його з позиції миттєвої кон'юнктури може призвести до територіальної розбалансованості економічних, соціальних та інших відносин.

Державне регулювання є активним засобом системної дії на зміну регіональної ситуації в Україні. Результативність цієї дії може бути реально забезпечена й істотно підвищена за умови використання його елементів (загальнополітичних і економіко-правових) в системі, у взаємозв'язку, в контексті єдиної державної регіональної політики.

Регіональна політика знаходиться поза сферою прямих регулятивних дій, спрямованих на конкретні суб'єкти господарювання. Завдання регіональної політики полягає у виробленні загальної стратегії й тактики узгодження всіх граней регіонального життя в цілому, визначенні меж компетенції регіональних органів влади й управління, в ухваленні загальних економічних рішень. Метою регіональної політики є реалізація вироблених на підставі завдань стратегії й тактики через особливі державні інститути [2].

Сьогодні головним інтересом кожного регіону є уникнення дезінтеграції єдиного економічного простору в країні, збалансованість соціальних, економічних, природоресурсних та інших відносин, забезпечення на цій основі стабільного й погодженого розвитку всіх елементів економічного середовища, відповідно до потреб людини, суспільства й природи. При цьому мають на увазі, що окрім суспільних потенцій є по-

тужні внутрішньорегіональні, які можна реалізувати виключно на місцевому рівні, й це є одним із першочергових завдань регіональної політики держави.

Лише з усвідомленням суспільної необхідності вироблення нових підходів до управління регіональними системами, на основі аналізу досліджень в цій галузі економічної науки, з'явиться можливість вирішення таких проблем, як недостатня реалізація внутрішньорегіонального потенціалу; нераціональне визначення спеціалізації регіону для вирішення загальнодержавних завдань; господарське відособлення регіонів; відсутність достатньої регіональної ресурсної бази; зростання екологічної небезпечності та ін. [7].

Таким чином, аналіз регіональних досліджень, що відобразили й багато в чому зумовили особливості миттєвої практики державної регулюючої дії на параметри розвитку регіонів, необхідний і важливий, перш за все, в цілях здобуття максимально повної і об'єктивної оцінки нинішньої регіональної ситуації, яка певною мірою сформована саме вказаними особливостями.

Підтвердження цьому — сьогоденні гігантські диспропорції в економіці окремих регіонів, спад виробництва, наростання економічних, соціальних, екологічних і інших депресій в більшості з них.

Важливим моментом є політичний, оскільки при існуючій методиці планування й управління неможливий був облік ряду особливостей регіонального розвитку. Централізація системи розподілу ресурсів і затвердження нормативів по суті не залишала жодних свобод при ухваленні рішень на регіональному рівні.

Особливу гостроту сьогоденньої регіональної ситуації додає те, що у всіх регіонах відсутня соціально-економічна концепція їх розвитку. Йдеться про відсутність деякого комплексу принципів установок регіонального розвитку, адекватних генеральній стратегії національного розвитку, які повинні конкретизуватися стосовно певної території і до визначеного періоду часу.

Дійсний сенс державного регулювання регіонального розвитку полягає в тому, що держава покликає не управляти регіонами, а здійснювати регулюючу дію: визначати умови їх самостійної діяльності, загальнонаціональні пріоритети розвитку територій. Основний зміст такого регулювання складає впорядкування стосунків з приводу власності, природних ресурсів і фінансів, причому регулювання стосунків з приводу кожного з них повинне відрізнятися і процедурно, і по суті.

Таким чином, у структурі державного регулювання регіонального розвитку можна виділити декілька якісно різних напрямів: по-перше, це загальнополітичне регулювання, що знаходиться в руслі державної регіональної політики; по-друге, загальне еко-

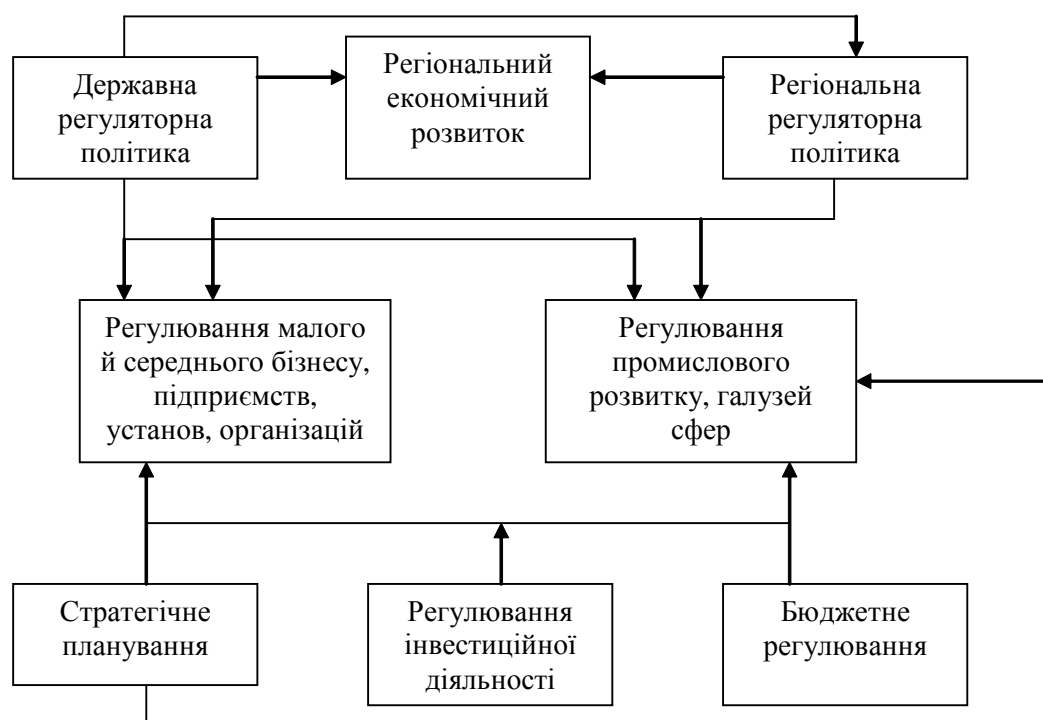

Рис. 2. Структурно-функціональна модель системи регуляторних механізмів регіонального економічного розвитку [3]

номіко-правове регулювання, здійснюване через встановлення загальнодержавних правил, процедур, конкретних норм державного й регіонального розділення власності, природних ресурсів, фінансів, по-третє, державна селективна підтримка регіонального розвитку.

Однією з основних рис системи державного регулювання промислового потенціалу розвитку регіону повинна стати підтримка галузевих орієнтирів, що є чинником позитивної територіальної динаміки. Лише така контекстуальна основа вирішення проблеми регіонального розвитку й подолання територіальної депресії повинна виступити конституюючою ознакою системи державного регулювання господарських процесів, що складається, на рівні регіону [7].

Із практичного погляду „державне регулювання” — це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики. Для розв’язання складних соціально-економічних проблем, всебічного врахування приватних, колективних та суспільних інтересів і формування продуманих рішень, держава може залучати наукові установи, політичні партії, громадські та релігійні організації [4].

Державне регулювання господарської діяльності на рівні регіону передбачає збереження відповідного співвідношення між ринком і державним втручанням. Принципом його дотримання може служити форму-

лювання: конкуренція скрізь, де можливо, регулювання там, де необхідно. Форми державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону за своєю сутністю спрямовані на створення економічної бази, яка стабільно розвивається, як основи реальної самостійності розвитку всіх регіонів.

У сучасній теорії державного регулювання розрізняють адміністративні й економічні методи впливу на керовані об’єкти з метою досягнення поставленої мети. Поряд з адміністративними і економічними методами слід зазначити ще й інші засоби регулювання — психологічні. Першочергово, до них можна віднести урядові переконання (як-то: заклики виявляти стриманість у витратах, купувати більше вітчизняних і менше імпортованих товарів, активніше брати участь у житловому будівництві, купувати облігації державної цільової позики тощо). Формулювання довгострокових цілей державної економічної політики також є засобом регулювання, оскільки вони впливають на прийняття економічних рішень господарських суб’єктів [8].

Регулювання розвитку економіки регіонів та міжрегіональних економічних зв’язків являє собою: сукупність принципів, методів, форм та засобів впливу на господарську діяльність регіону і його включення у співробітництво з іншими регіонами на основі міжтериторіального поділу праці. Ефективність регулювання економічної взаємодії регіонів у значній мірі залежить від темпів і масштабів подолання роз’єднаності товар-

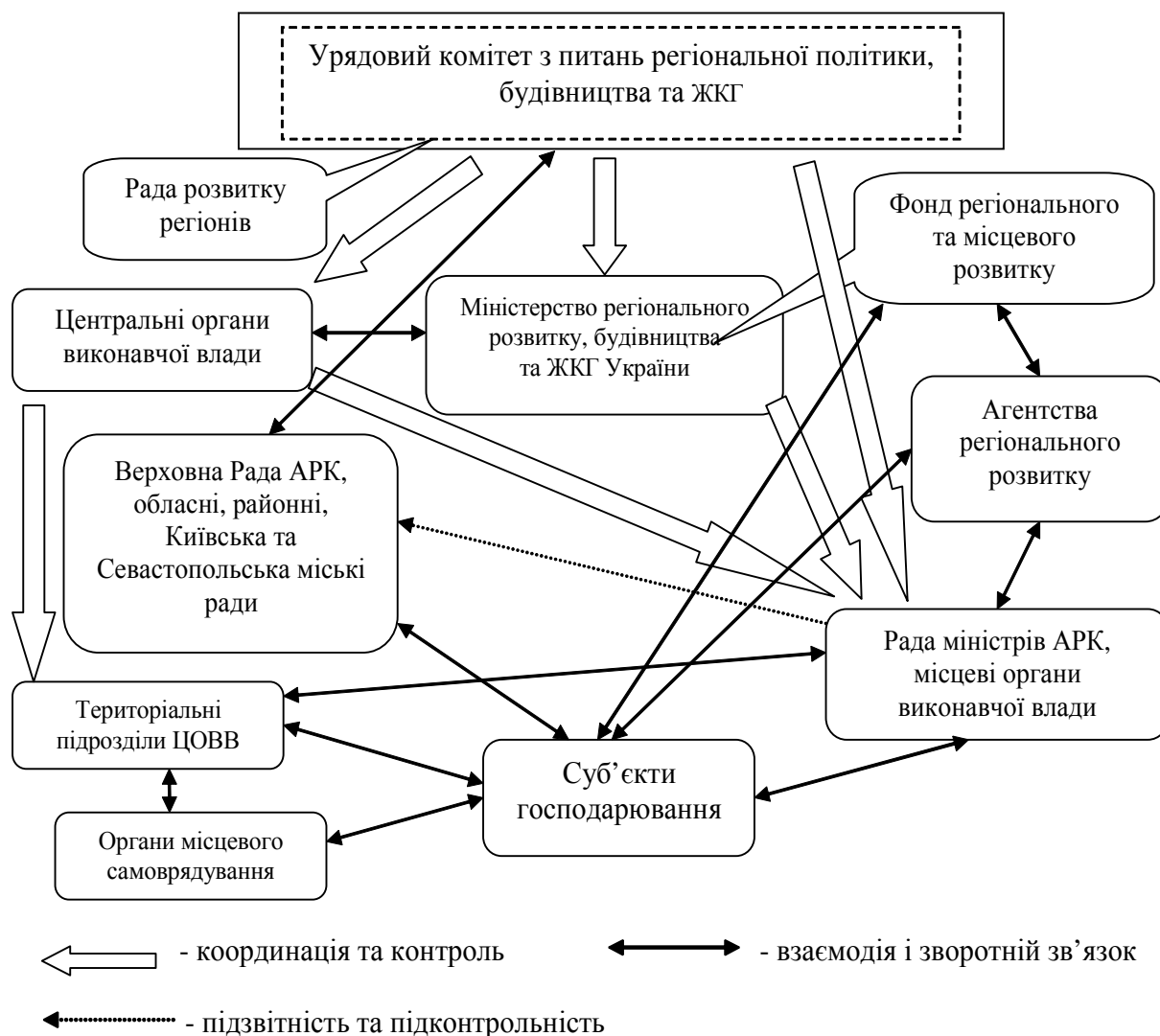

Рис. 3. Організаційно-структурна модель механізму реалізації державної регіональної політики щодо забезпечення комплексного й збалансованого розвитку регіонів [5]

них ринків в Україні і створення єдиного для держави економічного простору. Структурно-функціональна модель системи регуляторних механізмів регіонального економічного розвитку зображено на рис. 2.

Державний механізм регулювання міжрегіональних економічних зв'язків, що склався в Україні, має свої переваги, зокрема, ефективне формування попиту, концентрація ресурсів і зусиль задля розв'язання певної проблеми та створення можливостей швидкого її усунення, результативне забезпечення структурних зрушень, гарантування соціального захисту, та недоліки — обмеження економічної свободи, спричинення дефіциту товарів, обумовлення неефективного й несправедливого розподілу ресурсів, породження корупції.

Виходячи із соціально-економічного стану України та з метою подальшого вдосконалення механізмів

державного регулювання економічного розвитку регіонів пропонується створити Фонд фінансової підтримки регіонів. За рахунок його фінансової підтримки повинні компенсуватися дисбаланси бюджетної системи. Кошти Фонду у вигляді трансфертів становлять основу державної фінансової допомоги місцевим бюджетам. Введення нового механізму бюджетного регулювання передбачає узгодження з представниками місцевої влади базових прибуткових і видаткових показників, що враховуються при розподілі трансфертів. Разом зі створенням Фонду іншим важливим моментом бюджетної реформи може бути підписання між керівниками центральних та місцевих органів державної влади угод про розмежування повноважень та об'єктів управління між центром і регіонами.

Враховуючи вищенаведене, з метою сприяння інтеграції регіонів та зміцнення їх податкової бази, не-

обхідно створити Фонд інвестиційного розвитку регіонів. Головний напрямок його діяльності — фінансова підтримка розвитку регіонального сектору економіки шляхом надання на пільгових умовах бюджетних кредитів на фінансування програм і проектів, рекомендованих до реалізації цим Фондом. У рамках міжрегіонального співробітництва, основною метою Фонду інвестиційного розвитку регіонів є поширення досвіду, щодо залучення в реальний сектор економіки додаткових інвестицій з фінансового та фондового ринків. Доцільним було б утворювати такі фонди не тільки в рамках одного, а й декількох регіонів, що дозволить збільшити інвестиційні ресурси для реалізації спільних міжрегіональних проектів.

І найголовніше, — функціонування міжрегіонального інвестиційного механізму передбачає підтримку органами влади ініціативи в регіонах, спрямованих на зміцнення територіальної цілісності України, розвиток самостійності та відповідальності дій регіонального керівництва у сфері економіки. За умов трансформації соціально-економічних відносин вирішення цього завдання вимагає формування на регіональному рівні моделі управління, основу якої становитиме налагодження ефективної взаємодії органів влади з бізнесовими структурами [10].

Завданням аналізу соціально-економічного стану є виявлення невикористаних можливостей його зростання, а також якості впливу місцевих органів влади на розвиток регіонів. Організаційно-структурна модель механізму реалізації державної регіональної політики щодо забезпечення комплексного і збалансованого розвитку регіонів наведена на рис. 3 [5].

З метою забезпечення динамічного і збалансованого розвитку регіонів пропонується додержуватися низки загальних вимог щодо організації та здійснення державного регулювання регіональним розвитком країни. Для досягнення поставленої мети у концептуальному плані, потребують вирішення такі завдання: створення умов для входження в ринок всієї сукупності суб'єктів господарювання у регіонах та формування досить розвиненої сфери товарів і послуг в економічному просторі регіону; підвищення активності та результативності фінансово-інвестиційної діяльності в регіоні, особливо, у малорентабельних і нерентабельних виробництвах та галузях, в т.ч. посилення динаміки структурних зрушень у їх діяльності; скорочення невиправданих відмінностей у доходах населення в регіонах, подолання бідності за рахунок впровадження інститутів та механізмів сучасної соціальної держави (адресні субсидії, програми зайнятості тощо); реформування організаційно-економічного механізму житлово-комунального господарства; формування єдиного інформаційного простору регіону [9].

Комплексний підхід до аналізу рівня економічного розвитку регіонів є необхідним атрибутом не тільки вироблення державної регіональної політики та розвитку міжрегіональних економічних зв'язків, але й оцінка їх ефективності, і вимагає відповідного методичного та інформаційного забезпечення. Важливою умовою є наявність розгорнутої і достовірної інформаційно-статистичної бази.

Аналіз стану інформаційного забезпечення полягає в тому, що виявлена неповнота інформації та статистичної звітності ускладнює прийняття обґрунтованих рішень щодо підвищення ефективності економічних зв'язків між регіонами. Тому пропонується створити базу даних "Міжрегіональні зв'язки", яка має на меті заповнити зазначені вище недоліки.

Висновки. З метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів доцільно використовувати наявні можливості зовнішньоекономічної діяльності: розвиток експортного потенціалу та виробництво імпортозамінюваної продукції. Для цього в регіонах необхідно здійснити оцінку ресурсних можливостей місцевих виробників з одночасним визначенням переліку тих видів продукції, які завозяться (імпортуються) до регіону. На даному етапі розвитку України місцеві органи влади мають сприяти розвиткові суб'єктів господарювання, виступати ефективним власником державних підприємств, з іншого, утриматися від втручання у діяльність суб'єктів господарювання.

Центральні органи влади мають зосереджувати увагу на запровадженні єдиних соціальних стандартів життя в усіх регіонах держави, максимальному зменшенні рівнів диспропорції у розвитку окремих територій, забезпеченні прозорих і науково обґрунтованих механізмів надання допомоги розвитку слабозвиненим регіонам. Напрямок подальших досліджень має стати розробка та затвердження концепції реформування регіональних міжбюджетних відносин, як основного напрямку державного регулювання міжрегіональних економічних зв'язків та зменшення диференціації регіонального розвитку, закріпивши на законодавчому рівні створення Державного фонду регіонального розвитку.

Література

1. Бугай С. М. Окремі питання регіональної політики в Україні на сучасному етапі її розвитку / С. М. Бугай, А. П. Великий, І. І. Репін, А. Є. Слівак // — Київ, ДНДПМЕ. — К. : препринт, 2004. — 84 с.
2. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко — К. : Знання України, 2005. — 276 с. — Бібліограф. : С. 445 — 475.
3. Волосюк М. В. Державна регіональна промислово-інноваційна політика: Дис. ... канд.

економ. наук: 08.00.03 „Економіка та управління національним господарством” / Волосюк Марина Валеріївна. — К., 2008. — 206 с. 4. **Державне управління** : Словн.-довід. / Уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар, В. М. Князев та ін.; За заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. — К. : Вид-во УАДУ, 2002. — 228 с. 5. **Жовнірчик Я. Ф.** Концептуальні засади державного регулювання комплексного і збалансованого розвитку регіонів України в умовах посилення міжрегіональних економічних зв'язків [Електронний ресурс] / Я. Ф. Жовнірчик // Українська Академія наук: наукові проекти — 2011— Режим доступу : <http://www.uan.ua> 6. **Загальнодержавна** цільова економічна програма розвитку промисловості на період до 2017 року (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57966. 7. **Максимов В. В.** Економічний потенціал регіону (аналіз, оцінка та використання) : монографія / под ред. В. В. Максимов — Л. : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 346 с. 8. **Масловська Л. Ц.** Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика : монографія / Л. Ц. Масловська. — К. : Київ. нац. торг. — екон. ун-т, 2003. — 366 с. 9. **Організаційно-економічний** механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / за ред. д.е.н., проф. А. Ф. Мельник. — Тернопіль : Економічна думка, 2003. — 608 с. 10. **Федулова Л. І.** Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку / Л. І. Федулова // Стратегічні пріоритети. — 2008. — №1 (6). — С. 112 — 119. 11. **Швець О. М.** Державне регулювання розвитку промислового виробництва в перехідній економіці України (галузевотериторіальні аспекти) : дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Л., 2005. 12. **Яковенко Л. І.** Промислова політика в трансформаційній економіці: інвестицій-

ний аспект: Дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.01 „Економічна теорія” / Яковенко Лариса Іванівна. — К., 2001. — 405 с.

Кудріна О. Ю. Державне регулювання розвитку промислового потенціалу регіону

На основі зарубіжного та вітчизняного досвіду обґрунтовано концептуальні принципи державного регулювання розвитку промислового потенціалу регіону. Визначені напрями реалізації інвестиційних проєктів, які прямують на соціально-економічний розвиток регіону.

Ключові слова: державне регулювання, промисловий потенціал, регіональний економічний розвиток, стратегія розвитку.

Кудрина О. Ю. Государственное регулирование развития промышленного потенциала региона

На основе зарубежного и отечественного опыта обоснованы концептуальные принципы государственного регулирования развития промышленного потенциала региона. Определены направления реализации инвестиционных проектов, которые направляются на социально-экономическое развитие региона.

Ключевые слова: государственное регулирование, промышленный потенциал, региональное экономическое развитие, стратегия развития.

Kudrina O. Yu. Government control of development of industrial potential of region

On the basis of foreign and domestic experience conceptual principles of government control of development of industrial potential of region are grounded. Directions are certain to realization of investment projects which head for socio-economic development of region.

Key words: government control, industrial potential, regional economic development, strategy of development.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2011

Прийнято до друку 24.02.2012